

novisko z hlediska principů mravních a občanských. Vstupuje tu zákonitě do hry učitel občanské výchovy a nebo nauky jako předmětu. Je kádrováním, jestliže prohlásím, že učitelé, kteří učili tomuto předmětu za totality, nemohou mít u dětí a mládeže kredit? Je těžiště nového pojetí občanské nauky v novém naukovém obsahu tohoto předmětu? Jsou cílem tohoto předmětu vědomosti nebo postoje žáků? Má škola právo, aby v zápase s jinými vlivy přetahovala mládež na stranu humanity a demokracie? Abych byl liberální, tak nechávám odpověď na vás.

Současná mládež a výchova

Blahoslav Kraus

Polovinu populace naší planety tvoří děti a mládež. Tato část společnosti vždy představovala a představuje progresivní, obrozující element, ekonomický i kulturní potenciál, „novou krev“. Současná mládež ve všech vyspělých zemích žije v podmínkách prudkého sociálního tempa a vědeckotechnického pokroku, v atmosféře mnohotvárných a často protichůdných tendencí. Snad nejvýrazněji zasahuje do celého socializačního procesu informační exploze. Vodopád informací nejrůznějšího druhu i takových, že lidstvo stojí na pokraji katastrof ekologických, či nukleárních, o šíření nevyлéčitelných chorob se snaží mladí lidé přehlušit jinými vjemy a prožitky. Dochází k rychlým proměnám ve sféře výrobní, hospodářské, mění se profesionální struktura, objevuje se nutnost poměrně časté rekvalifikace. Stoupají nároky na profesionální přípravu. Čím dál větší procento mladých lidí prochází vyššími stupni škol, oddaluje se jejich vstup do života dospělých, dochází k sociální retardaci. Na druhé straně dobře víme, že po stránce fyzické, částečně i psychické vývoj akceleruje. Tím dochází ke značné disharmonii, která nemůže zůstat bez následků.

V našich podmínkách se navíc sociální mobilita týkala i přesunu obyvatel do měst, střediskových obcí, měnil se způsob bydlení, dochází k výraznému zhoršování životního prostředí a v důsledku toho i ke zhoršování zdravotního stavu dětí a mládeže. *Výraznými změnami procházel celý hodnotový systém.* Společenských proměn a zásahů nezůstala ušetřena ani škola, která prošla řadou reforem. Její základní problém spočívá v tom, že se soustřeďuje na zvládnutí oné záplavy informací, tedy obsahovou stránku a málo si všimá celkového psychického i fyzického rozvoje osobnosti, utváření pozitivního vztahu ke vzdělání a k žádoucím životním hodnotám. To vše ještě doprovázeno výraznou ideologizací a ve svých důsledcích atmosférou prů-

měrnosti a pasivity. Tento celkový stav, prudké společenské změny, rychlé tempo života včetně všech disproporcí a disharmonických tendencí nemohly zůstat bez vlivu na současnou mladou generaci.

Mládež je vždy zrcadlem doby, podmínek, v nichž žije. Proces dospívání se za uvedených podmínek stává složitým. Obtížnost a složitost spočívá především v tom, že mladý člověk potřebuje mít kolem sebe něco stabilního, kameny, na nichž by mohl vybrušovat svoji osobnost. Je-li kolem všechno v pohybu, stává se pasivní i aktivní adaptace náročnou na orientaci a vytrvalost. Z toho pak pramení tendence současné mládeže rychle žít a co nejvíce si užít, včetně promiskuity a drog.

Chceme-li do tohoto v zásadě objektivně daného stavu vstoupit a prostřednictvím výchovného procesu navodit nějaké změny, pak základním předpokladem je proniknutí do světa mládeže se snahou pochopit jej. *Svět mladých je jiný než nás dospělých a pokud mu neporozumíme, zůstaneme bez vlivu. I zahraniční autoři se vesměs shodují v tom, že velmi často píšeme a hovoříme o mládeži, k mládeži, ale pramálo s ní, aby ona mohla vyjádřit co cítí, prožívá, jaké má problémy.* A to byl smysl a cíl šetření, které jsme provedli. Výzkum byl proveden ve dvou etapách: na počátku listopadu 1989 a znovu o dva roky později.

Analyzovaný soubor téměř 1 500 mladých chlapců a dívek (jednalo se o studenty všech typů středních škol ve věku 14–18 let, 58% tvořily dívky) vypovídalo volně o svých životních problémech, co je nejvíce trápí, kdo jim pomáhá uvedené těžkosti řešit a kde vidí příčiny popisovaných problémů. Pouze asi 10% respondentů prohlásilo, že žádné zásadní životní problémy nemají.

Analýza získaných dat přinesla značné množství výsledků, z nichž uvedeme jen nejpodstatnější a nejzajímavější. Všechny životní problémy mladých lidí lze utřídít do následujících základních kategorií.

- a) Problémy spojené s vlastní osobností (psychické a fyzické).
- b) Problémy v oblasti interpersonálních vztahů (s rodiči, výchovnými pracovníky, vrstevníky).
- c) Problémy spjaté s činnostmi (v učení, ve volném čase).
- d) Problémy vycházející z fungování institucí (škola, rodina).
- e) Problémy odrážející celospolečenskou situaci.

Konkrétní výsledky přináší následující přehled:

Kategorie životních problémů	Relativní frekvence					
	1989		1991			
	Chl.	D.	Chl.	D.		
1. Úspěšnost ve škole	31,0	35,1	33,5	29,3	31,8	30,3
2. Celospolečenského charakteru	31,0	25,0	28,5	10,4	4,5	7,2
3. Rodina	14,8	26,0	20,0	19,6	30,4	26,6
4. Škola (mimo vyučování)	17,2	18,2	17,6	15,1	14,7	14,7
5. Vztahy ke druhému pohlaví	10,6	21,0	16,5	16,3	24,7	21,3
6. Nedostatek volného času	8,0	9,7	9,3	5,2	4,1	4,6
7. Zdravotní	11,0	7,1	8,9	7,3	5,9	6,7
8. Využívání volného času	14,9	3,1	7,9	5,6	2,4	4,0
9. Psychické	3,9	8,9	6,5	6,7	10,3	8,9
10. Vztahy mezi vrstevníky	4,0	8,5	6,3	7,0	9,4	8,9
11. Vztahy k výchovným pracovníkům	9,0	3,2	5,9	9,9	7,9	9,1

Výzkum celkově naznačil, že máme dnes před sebou chlapce a dívky s řadou vážných životních problémů, mládež s jinými tendencemi k trávení volného času, jiným vztahem k práci, ke vzdělání, změněným hodnotovým systémem. Rovněž se jednoznačně potvrdilo, že mladým skutečně málo nasloucháme a navíc jim jsme velmi málo nápomocni.

Čím náročnější a složitější je život, tím náročnější ale hlavně důležitější je příprava na něj. Současný rozporuplný svět poznamenaný všemi klady i zápory vědeckotechnického pokroku, spoustou složitostí v životě společnosti uvnitř vytváří mimořádně složité podmínky pro výchovné působení. Pedagogika se nedokázala dostatečně adaptovat na všechny tyto změny společenské i změny, jimiž se vyznačuje výchovný objekt. Nevystačíme zřejmě s tradičními výchovnými postupy.

Zdá se, že se stále až příliš orientujeme na racionální oblast psychiky, ve snaze předat co největší množství informací škola zdůrazňuje obsahovou stránku. S tím souvisí také to, že působíme především verbálně. Mladí se citově neztotožňují s tím, co jim předkládáme a také podle toho nejednají, protože jim chybí přesvědčení o správnosti požadovaného počínání, chybějí prožitky.

Ne náhodou si mládež naříkala na neschopnost racionálně studovat. I v tom zůstává škola značným dlužníkem. Stejně tak, jak se potvrdilo, nefunguje téměř vůbec ve smyslu poradenském. Málo pozornosti věnujeme prostředí, v němž naše výchovné působení probíhá, nevyužíváme jeho velké formovací síly (pedagogizace prostředí). Musíme se také smířit s tím, že současná mládež těžko přijímá tradiční vzory a ideály od příslušníků starší generace. Neumí si rovněž klást konkrétní cíle, uspořádat si svůj režim.

Získat důvěru mladé generace je však možné jedině důvěrou, stejně jako zájem, aktivitu vlastní aktivitou. Stále platí, že kdo chce výchovně působit, musí jít příkladem. Mládež musí vlastní tvůrčí a kritickou aktivitou dospět v plnoprávné, zodpovědné členy společnosti. Je třeba se ucházet o jejich přízeň, získávat je pro blízké i vzdálené perspektivy. Učit je pochybovat, hledat a samostatně myslet. Mládež stojí v situaci jakéhosi střetávání „sociální minulosti“ (vliv rodiny, školy) se „sociální přítomností“ (perspektiva nového samostatného včlenění do jiného společenského prostředí).

Za zásadní pokládáme celkovou orientaci mladých lidí na jiné životní hodnoty a jistoty než ekonomické, orientaci jiným směrem než konzumním. Mladí především tápou ve vyšších sférách duchovních. Výchozím momentem by mělo být orientování se v sobě samém a následně pak v systému životních sfér (přírodní, společenské, kulturní). Za neméně důležité pokládáme formování určité odolnosti vůči životním těžkostem, poskytovat návody k jejich řešení (když víme, že většina je odkázána sama na sebe). S tím souvisí i připravenost orientovat se a dokázat navazovat a rozvíjet žádoucí interpersonální vztahy, ovládnout asertivní jednání.

Problémy mladých lidí by měly být východiskem pro naše výchovné ovlivňování, projevovat zájem o jejich starosti, snažit se o skutečný dialog, aby se mladí neizolovali, nestávali se apatickými a nepropadali negativním nástrahám tohoto světa.¹

Poznámky:

1. Podrobně je průběh celého výzkumu i jeho výsledky publikován v časopise *Sociológia* č. 6, 1992.

Právo rodičů na výchovu

Věra Mišurcová

Všichni víme, jak podstatně může práci učitele ovlivňovat souhlasné, nebo protichůdné působení rodiny a širšího prostředí, v němž děti žijí. Dobrých výsledků školy lze stěží dosáhnout bez podpory společnosti a pomoci se strany rodiny. Utváření vztahů spolupráce mezi školou a rodinou může přispět *výchova rodičů*. Na jakých principech má být tato výchova založena a jakým způsobem realizována — to jsou aktuální otázky, na něž hledáme odpověď jak v dílech pedagogických myslitelů minulosti, tak v současné odborné literatuře naší i zahraniční.